

ประกาศโฆษณาการรับขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

เลขที่คำขอ 66100318 วันที่ยื่นคำขอ 3 กุมภาพันธ์ 2566
สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ครกดินเผาบ้านกลาง หรือ Ban Klang Clay Mortar หรือ Khok Din Phao Ban Klang
รายการสินค้า ครกดินเผา
ผู้ขอขึ้นทะเบียน จังหวัดนครพนม
ที่อยู่ ศาลากลางจังหวัดนครพนม ตำบลในเมือง
อำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม 48000

1. คุณภาพ ชื่อเสียง คุณสมบัติหรือคุณลักษณะเฉพาะของสินค้า

คำนิยาม

ครกดินเผาบ้านกลาง หรือ Ban Klang Clay Mortar หรือ Khok Din Phao Ban Klang หมายถึง ครกดินเผาที่มีลักษณะรูปทรงกรวย ปากกว้าง ขอบปากมีลักษณะนูนเล็กน้อย ก้นลึกแคบ มีสีน้ำตาลปนดำ มีความแข็งแรงทนต่อแรงกระแทก เมื่อเคาะจะเกิดเสียงดังกังวาน ซึ่งผลิตตามกรรมวิธีการผลิตครกดินเผาที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวบ้านกลาง ในเขตพื้นที่ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

ลักษณะของสินค้า

(1) ลักษณะทางกายภาพ

- รูปทรง ลักษณะเป็นทรงกรวย ปากกว้าง ขอบปากมีลักษณะนูนเล็กน้อย ก้นลึกแคบ
- พื้นผิว ผิวครกด้านนอกมีความหยาบ ผิวครกด้านในมีความเรียบ ฐานครกเรียบวางกับพื้นแล้วมั่นคง
- สี สีน้ำตาล หรือสีน้ำตาลปนดำ
- เนื้อครก ซึมน้ำเล็กน้อย มีความแข็งแรง ทนต่อแรงกระแทก เมื่อเคาะจะเกิดเสียงดังกังวาน

(2) ขนาดครก มี 6 ขนาด ดังนี้

1) ขนาดจัมโบ้	ปากกว้าง มากกว่า 12 นิ้ว	สูง มากกว่า 10 นิ้ว	ฐานกว้าง มากกว่า 5.6 นิ้ว
2) ขนาดรองจัมโบ้	ปากกว้าง 10.1 - 12 นิ้ว	สูง 8.1 - 10 นิ้ว	ฐานกว้าง มากกว่า 5.2 - 5.6 นิ้ว
3) ขนาดจิม (ใหญ่)	ปากกว้าง 9.1 - 10 นิ้ว	สูง 7.1 - 8 นิ้ว	ฐานกว้าง มากกว่า 4.8 - 5.2 นิ้ว
4) ขนาดตึก (กลาง)	ปากกว้าง 8.1 - 9 นิ้ว	สูง 6.1 - 7 นิ้ว	ฐานกว้าง มากกว่า 4.4 - 4.8 นิ้ว
5) ขนาดต็อก (เล็ก)	ปากกว้าง 7.1 - 8 นิ้ว	สูง 5.1 - 6 นิ้ว	ฐานกว้าง มากกว่า 4 - 4.4 นิ้ว
6) ขนาดเต็ก (จิ๋ว)	ปากกว้าง ไม่เกิน 7 นิ้ว	สูง ไม่เกิน 5 นิ้ว	ฐานกว้าง ไม่เกิน 4 นิ้ว

2. กระบวนการผลิต

วัตถุดิบ

ดินเหนียวจากบ่อดินบริเวณพื้นที่หนองกุดคำว หรือดินในพื้นที่บ้านกลาง ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ลักษณะเนื้อดินมีความเหนียวเหนียว มีสีขาวนวลปนเหลืองจนถึงเทา และจับตัวกันเป็นก้อนแน่น โดยดินเหนียวที่เหมาะสมสำหรับการผลิตครกต้องขุดลึกลงไปจากหน้าดิน 1.5 – 3 เมตร

การเตรียมดิน

- 1) นำดินที่ขุดได้มาตากแดดประมาณ 2 - 3 วัน จนดินแห้งสนิท
- 2) ทบดินให้แตกเป็นก้อนเล็ก ๆ แล้วคัดแยกเศษไม้ เศษวัชพืช ก้อนหินขนาดใหญ่ และสิ่งแปลกปลอมออกจากเนื้อดิน
- 3) นำดินไปแช่น้ำ (หมักดิน) เพื่อให้ดินนุ่มเหมาะต่อการนำมาขนาด โดยใส่น้ำในปริมาณที่เหมาะสม และแช่ดินไว้ประมาณ 24 ชั่วโมง จากนั้นระบายน้ำออกจนดินสะเด็ดน้ำ ซึ่งหลังจากผ่านการแช่น้ำแล้ว เนื้อดินจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอมส้ม
- 4) นำดินที่หมักแล้วไปนวด ให้เนื้อดินมีความเหนียวและเนียนละเอียด
- 5) นำดินที่นวดแล้วไปรีดด้วยเครื่องรีด เพื่อให้เนื้อดินมีความเนียนละเอียดมากขึ้น และมีลักษณะเป็นแท่ง จากนั้นตัดแท่งดินเป็นท่อน ตามขนาดที่พอเหมาะสำหรับการขึ้นรูป หรือปั้น

การปั้นครก สามารถทำได้ 2 วิธี ดังนี้

- 1) การปั้นขึ้นรูปด้วยแบบพิมพ์ปูนพลาสติก
 - 1.1 ผู้ผลิตจัดทำ หรือหาแบบพิมพ์ หรือบล็อกพิมพ์จากปูนพลาสติก ตามขนาดของครกที่ต้องการ
 - 1.2 นำแท่งดินอัดเข้าสู่แบบพิมพ์ กดดินให้แน่นเต็มแบบพิมพ์ จากนั้นใส่แบบพิมพ์ลงในเครื่องขึ้นรูป
 - 1.3 การขึ้นรูปครกจะใช้ใบมีดจากเครื่องขึ้นรูป โดยการกดรีดดินให้แนบเข้ากับแบบพิมพ์ จนขึ้นรูปครกได้ตามขนาดที่ต้องการ
 - 1.4 ยกแบบพิมพ์ออกจากเครื่องขึ้นรูป วางไว้ในที่ร่มประมาณ 30 นาที จากนั้นยกครกออกจากแบบพิมพ์
 - 1.5 วางครกบนแป้นหมุน ทำการตกแต่งให้ได้รูปทรง และเก็บรายละเอียดให้เรียบร้อย จากนั้นนำไปวางไว้ในที่ร่ม และผึ่งลมให้แห้งก่อนนำเข้าเตาเผา

2) การปั้นขึ้นรูปด้วยมือ

- 2.1 นำแท่งดินที่เตรียมไว้วางตรงกลางแป้นหมุน โดยใช้มือปั้นขึ้นรูปครก ให้ได้ความหนา และตามขนาดที่ต้องการ
- 2.2 ตกแต่งครกให้ได้รูปทรง และเก็บรายละเอียดให้เรียบร้อย
- 2.3 ใช้ลวดตัดฐานครกออกจากแป้นหมุน นำไปวางไว้ในที่ร่ม และผึ่งลมให้แห้งก่อนนำเข้าเตาเผา

การเผาครก

เตาเผามีลักษณะหลังคาโค้งคล้ายประทุนเรือ หรือหลังเต่า เรียกว่า “เตาแมงป่อง” โดยส่วนประกอบของเตาเผาแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ พื้นที่บรรจุเชื้อเพลิง พื้นที่วางครก และปล่องไฟ ซึ่งการเผาครกดำเนินการดังต่อไปนี้

- 1) ลำเลียงครกเข้าเตาเผา โดยเตาเผาสามารถบรรจุครกได้ประมาณ 2,000 - 3,000 ใบ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับขนาดของเตาเผาและขนาดครก
- 2) เมื่อบรรจุครกเต็มเตาเผาแล้ว ทำการปิดช่องลำเลียงของเตาเผาด้วยดินเหนียว แล้วจุดไฟไม้ฟืนไว้บริเวณปากเตาเผา ทิ้งไว้ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง เพื่อไล่ความชื้นออกจากครก
- 3) หลังจากไล่ความชื้นแล้ว เติมเชื้อเพลิงอย่างค่อยเป็นค่อยไปจนภายในเตามีอุณหภูมิประมาณ 1,100 - 1,200 องศาเซลเซียส และควบคุมอุณหภูมิภายในเตาให้คงที่ไม่น้อยกว่า 48 ชั่วโมง และทำการตรวจสอบอุณหภูมิและความสูงของครก โดยการชั่งตัวอย่างชิ้นส่วนจากปล่องเตา หากครกที่สุกตัวดีแล้ว เนื้อดินด้านในจะมีสีน้ำตาลจนถึงดำเหมือนกับด้านนอก หากเนื้อครกยังไม่สุกเมื่อทุบดู สีของเนื้อดินด้านในจะไม่สม่ำเสมอ
- 4) เมื่อตรวจสอบว่าครกสุกตัวดีแล้ว ทำการปิดปากเตาด้วยดินเหนียวและทิ้งครกไว้ในเตาเผาให้เย็น เป็นเวลาประมาณ 72 ชั่วโมง
- 5) การเปิดปากเตาเผาและนำครกออกจากเตา โดยเปิดปากเตาเผาออกทีละส่วนอย่างระมัดระวัง เพื่อป้องกันการแตกร้าวของครก และนำครกออกจากเตาเผา ครกที่เผาเสร็จจะมีสีน้ำตาลจนถึงดำ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของครกดินเผาบ้านกลาง

การเก็บรักษา

ครกที่ผ่านกระบวนการเผาเสร็จแล้ว จะลำเลียงออกจากเตาเผา พร้อมทั้งคัดแยกตามคุณภาพสำหรับการจำหน่าย โดยจัดเรียงครกซ้อนกันเป็นชั้น ๆ และวางไว้บริเวณพื้นที่ที่มีที่กำบัง เพื่อป้องกันการเสียหาย

การบรรจุหีบห่อ

- (1) รายละเอียดบนฉลากหรือบรรจุภัณฑ์ ให้ประกอบด้วยคำว่า “ครกดินเผาบ้านกลาง” หรือ “Ban Klang Clay Mortar” หรือ “Khok Din Phao Ban Klang”
- (2) ให้ระบุชื่อผู้ผลิต หรือผู้ประกอบการ และสถานที่ผลิต หรือจัดจำหน่าย หรือข้อมูลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ขนาด วิธีใช้ วิธีการเก็บรักษา เป็นต้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างสินค้ากับแหล่งภูมิศาสตร์

ลักษณะภูมิประเทศ

ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่บริเวณเส้นละติจูดที่ 17 องศา 33 ลิปดาเหนือ และเส้นลองจิจูดที่ 104 องศา 34 ลิปดาตะวันออก ลักษณะพื้นที่โดยทั่วไปเป็นที่ราบลุ่ม และมีทางน้ำไหลเชื่อมต่อกับแม่น้ำโขงไปยังบริเวณพื้นที่หนองกุดข้าวและบริเวณโดยรอบบ้านกลาง ในช่วงฤดูฝนมีปริมาณฝนตกชุก จึงทำให้บริเวณพื้นที่หนองกุดข้าวและพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่รองรับน้ำ ส่งผลให้เกิดการพัดพาตะกอนลำน้ำโขงเคลื่อนย้ายมาทับถม ทำให้บริเวณดังกล่าวมีดินเหนียวในปริมาณมาก เหมาะแก่การนำมาเป็นวัตถุดิบสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา

ลักษณะดินบริเวณหนองกุดข้าว ดินเหนียวเกิดจากการทับถมของตะกอนดินและแร่ธาตุต่าง ๆ ที่น้ำพัดพามาในช่วงฤดูฝน มีองค์ประกอบหลักทางเคมีของดิน ประกอบด้วย ซิลิกอนไดออกไซด์ (SiO_2) มากกว่าร้อยละ 60 อะลูมิเนียมออกไซด์ (Al_2O_3) มากกว่าร้อยละ 15 และเฟอร์ริกออกไซด์ (Fe_2O_3) อยู่ในช่วงร้อยละ 3 - 6 จากองค์ประกอบดังกล่าว ซิลิกอนไดออกไซด์มีคุณสมบัติทำให้เนื้อดินซึมน้ำน้อย ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญในการ

นำมาผลิตเครื่องปั้นดินเผา สำหรับอะลูมิเนียมออกไซด์มีคุณสมบัติทำให้ดินมีความทนไฟ สามารถเผาครกได้ในอุณหภูมิสูงโดยไม่แตกร้าวหรือเปลี่ยนรูป ซึ่งครกดินเผาบ้านกลางสามารถเผาได้ในอุณหภูมิสูงถึง 1,200 องศาเซลเซียส อีกทั้ง ซิลิกอนไดออกไซด์ และอะลูมิเนียมออกไซด์ ซึ่งอยู่ในรูปของออกไซด์มีคุณสมบัติเป็นสารช่วยหลอมละลาย เมื่อเผาครกจะทำให้เนื้อดินประสานเป็นเนื้อเดียวกันได้ดี มีความพรุนตัว ส่งผลให้ครกดินเผาบ้านกลางมีความแข็งแรงทนต่อแรงกระแทก ในส่วนของเฟอร์ริกออกไซด์มีคุณสมบัติทำให้เนื้อดินเกิดสีน้ำตาล เมื่อครกผ่านการเผาเนื้อดินจึงเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลถึงสีดำ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของครกดินเผาบ้านกลาง ดังนั้น จากคุณสมบัติของแร่ธาตุในดินบริเวณหนองกุดคำว รวมทั้งกระบวนการผลิตที่เป็นภูมิปัญญา สืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงส่งผลให้ครกดินเผาบ้านกลางมีเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นแตกต่างจากครกที่ผลิตในพื้นที่อื่น

ประวัติความเป็นมา

ชุมชนบ้านกลาง เดิมเป็นชุมชนเกษตรกรรมของชาวไทญ้อท่าอุเทน ต่อมาเมื่อชาวบ้านมาตั้งถิ่นฐานอยู่รวมกันมากขึ้นจึงเกิดเป็นชุมชนบ้านกลาง การปั้นครกนั้นมิจุดเริ่มต้นจากปู่โห ซึ่งเป็นชาวจังหวัดอุบลราชธานีที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณบ้านกลาง และมีภูมิปัญญาด้านการปั้นเครื่องปั้นดินเผา เช่น ครก หม้อ และไห เป็นต้น โดยเห็นว่าบริเวณหนองกุดคำว บ้านกลาง มีดินเหนียวที่มีคุณสมบัติเหมาะสมสำหรับทำเครื่องปั้นดินเผา จึงเริ่มปั้นเครื่องปั้นดินเผาเป็นคนแรกของชุมชน และถ่ายทอดให้กับชาวบ้านกลางด้วยตนเอง เดิมเป็นการปั้นเพื่อใช้งานในครัวเรือน ต่อมาเริ่มมีการปั้นเพื่อเป็นสินค้าแลกเปลี่ยน โดยในอดีตเมืองท่าอุเทนเป็นเมืองท่าที่สำคัญ มีการคมนาคม ผ่านแม่น้ำโขงสำหรับการติดต่อค้าขาย ชาวบ้านกลางมักนำสินค้าครกดินเผา ไปขายแลกเปลี่ยน หรือมีพ่อค้าจากเมืองท่าอุเทนมารับซื้อไปขายต่อ ในส่วนของชุมชนใกล้เคียงเมื่อทราบว่าชาวบ้านกลางทำเครื่องปั้นดินเผา ก็มักจะนำสินค้า อาทิ ปลา ข้าว พริก เกลือ และพืชผัก มาแลกเปลี่ยนเพื่อนำเครื่องปั้นดินเผาไปใช้ในครัวเรือน ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 ชาวบ้านกลางได้รวมตัวกันจัดตั้ง “กลุ่มอาชีพปั้นครก” ขึ้นตามนโยบายรัฐบาล จนได้รับอนุญาตจากสำนักงานผลิตภัณฑ์มาตรฐานอุตสาหกรรม เมื่อวันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2548 ให้ใช้เครื่องหมายผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทใช้งานทั่วไป ในปี พ.ศ. 2557 ชาวบ้านกลางได้มีการจัดตั้งเป็น “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลางก้าวหน้า” และปี พ.ศ. 2559 หมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาบ้านกลางได้รับการยกย่องให้เป็น “หมู่บ้านต้นแบบ ระดับแม่ข่าย” ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่นำวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ หลังจากนั้น ครกดินเผาบ้านกลาง ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐมาอย่างต่อเนื่อง เช่น แบบแม่พิมพ์ปูนพลาสติก จากกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านการผลิต เป็นต้น

ด้วยลักษณะเฉพาะของครกดินเผาบ้านกลาง ซึ่งมีสีที่เป็นเอกลักษณ์ มีความแข็งแรง ทนต่อแรงกระแทก และเมื่อเคาะจะเกิดเสียงดังกังวาน ทำให้ครกดินเผาบ้านกลางได้ขึ้นชื่อว่าเป็นของดีจังหวัดนครพนม อันเป็นมรดกล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้สืบทอดกันมานานกว่า 150 ปี และถ่ายทอดให้ลูกหลานและคนรุ่นหลังได้สืบสานจากรุ่นสู่รุ่น จนเป็นที่รู้จักมาถึงปัจจุบัน

4. ขอบเขตที่ตั้งแหล่งภูมิศาสตร์

ขอบเขตพื้นที่การผลิตครกดินเผาบ้านกลาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม รายละเอียดตามแผนที่

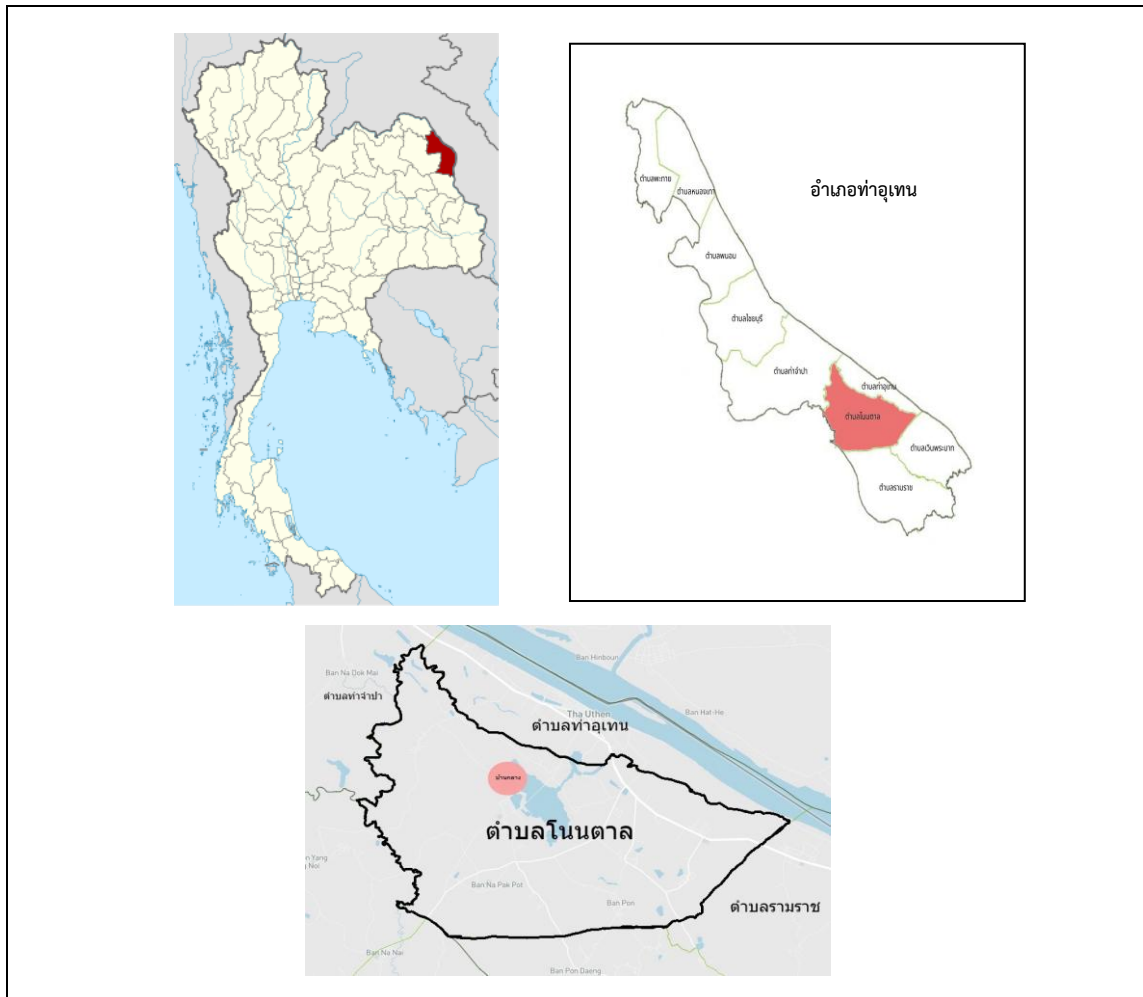
5. การพิสูจน์แหล่งกำเนิด

- (1) ครกดินเผาบ้านกลาง ต้องผลิตในเขตพื้นที่ที่กำหนด และตามกระบวนการผลิตข้างต้น
- (2) กระบวนการผลิตจะต้องผ่านการควบคุมตรวจสอบ คือ การขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิต และผู้ประกอบการค้าครกดินเผาบ้านกลาง รวมทั้งต้องมีเอกสารกำกับเพื่อการตรวจสอบย้อนกลับได้

6. เงื่อนไขที่นายทะเบียนกำหนดตามมาตรา 15

- (1) จัดให้มีการจัดทำทะเบียนสมาชิกผู้ผลิต และผู้ประกอบการค้าที่ใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ครกดินเผาบ้านกลาง
- (2) ผู้ขอขึ้นทะเบียนสมาชิกผู้ผลิต และผู้ประกอบการค้า จะต้องปฏิบัติตามคู่มือการปฏิบัติงานสำหรับสมาชิกผู้ขอใช้สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ครกดินเผาบ้านกลาง และดำเนินการตามแผนการควบคุมตรวจสอบทั้งกระบวนการผลิตในระดับผู้ผลิตและระดับจังหวัด

แผนที่แสดงแหล่งภูมิศาสตร์ ครกดินเผาบ้านกลาง

ขอบเขตพื้นที่การผลิต ครกดินเผาบ้านกลาง ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโนนตาล อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม รายละเอียดตามแผนที่